

РОЗВИТОК ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ

(Забеліна А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омеляненко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Культура мовлення – це вміння правильно, відповідно до змісту того, про що повідомляється, з урахуванням умов мовленнєвого спілкування, мети висловлювання користуватися всіма мовними засобами (звуковими, в тому числі інтонацією, лексичним багатством, граматичними формами).

Звукова культура мовлення є складовою загальної мовленнєвої культури. Звуковою культурою мовлення діти здебільшого оволодівають до шести років у процесі спілкування з дорослими в сім'ї та освітньої роботи закладі дошкільної освіти.

Проблема виховання в дітей звукової культури мовлення досліджувалася сучасними науковцями дошкільної галузі лінгводидактики в різних аспектах: становлення правильної звуковимови (М.Александровська, В.Городілова, О.Жильцова, Є.Радіна, Н.Фомічова), формування фонематичного сприймання (Н.Дурова, Л.Журова, Т.Філічова), особливості розвитку уявлень щодо звукової дійсності мови (Е.Труве), усвідомлення дітьми звукової будови мови (Д.Ельконін, Ф.Сохін, Л.Ткачова, Г.Тумакова). Ученими накреслено послідовні періоди та стадії становлення звукової культури мовлення у дітей, визначено поняття «звукова культура мовлення», висвітлено методи, прийоми та засоби виховання звукової культури мовлення у дітей раннього та дошкільного віку.

Важливе місце в системі засобів мовленнєвого розвитку, навчання і виховання дошкільників посідає фольклор. Його вплив на мовну освіту дітей було розкрито в роботах видатних учених, педагогів, письменників (О.Духнович, С.Русова, Г.Сковорода, Є.Тихеева, К.Ушинський, І.Франко). Питання щодо використання творів українського фольклору в процесі навчання дітей рідної мови розглядалося й сучасними науковцями А.Богущ, В.Борова, В.Кононенко, М.Стельмахович, Р.Якимчук [1, 2, 3]. Аналіз малих фольклорних жанрів засвідчив, що їм притаманна низка специфічних рис, які надзвичайно приваблюють дитину, а саме: невеличкий об'єм тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, використання художньо-зображувальних засобів мови. Фольклорні твори відзначаються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятання. Це дозволило вважати, що за своїми художньо-специфічними рисами фольклор може слугувати ефективним засобом розвитку звукової культури мовлення дітей, збагатити їхнє мовлення образними виразами, текстами малих жанрів фольклору.

Серед шляхів розвитку мовлення дітей дошкільного віку слугує на увагу український дитячий фольклор, а саме: забавлянки, утішки, колискові пісні, лічилки, скоромовки, мирилки, заклички тощо.

Своїм впливом фольклор охоплює вже дітей наймолодшого віку. З перших днів життя дитина чує голос матері, яка наспівує їй колисанки. Колисанки – це народні пісні, що співаються тоді, коли заколисують дітей, присипляють їх.

Співаючи колісанку мати вчить дитину передусім рідної мови. Повільний темп уможливорює чітке промовляння кожного звуку, кожного складу – це розвиває фонематичний слух. Дуже часто в колісанці повторюється один і той же рефрен – це також методичний прийом, який спрямований на розвиток механічної словесної пам'яті. Характерними елементами колісанок є специфічні приспівки, ритмічні повтори певних слів чи звуків, використання епітетів, порівнянь, метафор, звуконаслідувань. Крім того, всі коліскові пісні тематично пов'язані між собою, їх об'єднують спільні персонажі (котик, сонко); для мови коліскових характерна уніфікація словотворчих форм (сіренький, біленький, малесенько, радесенько) [3, 28].

Грамматичне різноманіття коліскових сприяє засвоєнню граматичної будови мовлення. Навчаючи дітей утворенню однокорінних слів, можна використовувати ці пісні, оскільки в них створюються добре знайомі дітям образи, наприклад образ кота. При цьому він не просто кіт, а «котик», «коток», «котя». До того ж позитивні емоції, пов'язані з тим чи іншим добре знайомим образом, роблять засвоєння більш успішним і міцним.

Коліскова, як форма народної поетичної творчості, містить в собі великі можливості у формуванні фонематичного сприймання. Цьому сприяє особлива інтонаційна організація, наявність фонем, звуконаслідувань, звукосполучень, які повторюються.

Спілкування дорослих з малятами за допомогою художнього слова не обмежується колісковими піснями. Дитині потрібні не лише ніжні, лагідні звуки колісанки під ритмічне погойдування коліски. Їй потрібна активність, яка б розвивала слухання, мовлення, рухи, мислення, викликала жвавість, бадьорість, радісний настрій.

І одним з видів такого спілкування стали забавлянки (утішки) – коротенькі пісеньки або віршики, поєднані із своєрідними вправами і покликані зміцнити дитину фізично, підтримувати радісний, бадьорий настрій. Зв'язок текстів і рухів інколи впливає із самого змісту забавлянок, але частіше визначається традицією виконання.

Забавлянки і потішки – невеличкі високохудожні віршовані твори. Їх метою є розвеселити дитину, переключити її увагу з предмета, що викликав незадоволення, на інше, відвернути увагу від неприємного. Дитячі забавлянки – це надзвичайно вдала форма спілкування дітей з дорослими, які спрямовані на розвиток дрібних м'язів руки, активізації рухливості дитини [3, с.73]. За визначенням Г.Довженок, забавлянки (утішки) – це коротенькі пісеньки або віршики, що поєднані зі своєрідними вправами і покликані зміцнити дітей фізично, підтримувати радісний, бадьорий настрій [3, с.8]. Забавлянки пристосовані до різного віку дитини. Для самих молодших існують забавлянки з похитуванням, підкиданням дитини на нозі; для немовлят – утішки – ігри з пальцями; для дітей, які опановують рідну мову, пропонуються забавлянки-діалоги. Вік, на який припадають забавлянки, є сензитивним для мовленнєвого розвитку дитини, тому функція забавлянок не лише розважати малюка, а й розвивати їхнє мовлення, активізувати процеси засвоєння звуків рідної мови дітьми дошкільного віку. Д.Ельконін стверджував, що слово вперше завоюється дитиною, коли дорослий змушує дитину виконувати привабливу для неї дію.

Педагогічними умовами ефективного виховання дітей звукової культури мовлення засобами малих форм фольклору виступили: адекватне використання малих фольклорних жанрів відповідно до функціонування в дитячому мовленні помилок кожного з чинників звукової культури мовлення; комунікативно-ситуативний підхід до виховання звукової культури мовлення; раціональне поєднання різних видів і типів занять, їх емоційну насиченість; комплексне розв'язання всіх завдань щодо чинників звукової культури мовлення.

На формувальному етапі експерименту було розроблено експериментальне навчання, яке охопило три взаємопов'язаних етапів: організаційний, пізнавальний, діяльнісний. Перший етап передбачав роботу щодо забезпечення навчально - виховного процесу необхідним експериментальним матеріалом. Метою другого етапу - ознайомлення дітей з різними жанрами малого українського фольклору, заучування їх напам'ять, збагачення словника дітей словами-назвами фольклорних жанрів. Метою третього, діяльнісного, етапу було використання малих фольклорних жанрів у вихованні звукової культури мовлення в різних видах діяльності (навчально-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої, ігрової).

В цілому проведене нами дослідження підтвердило необхідність використання малих форм фольклору з виховання звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К.: Вища шк., 1994. 398 с.
2. Борова В.Є., Якимчук Р. В. Вчимо правильної вимови // *Дошкільне виховання*. 2016. №5. С. 8 - 9.
3. Довженок Г.В. Український дитячий фольклор: віршовані жанри. К.: Наук. Думка, 1981. 171 с.